

ӘОЖ 82.0(091); 82.09(091)

Г.К. Құдайбергенова

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
арабтану және ирантану кафедрасының аға оқытушысы,
Тегеран (Иран) университетінің докторанты, Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
E-mail: gulbahytk@list.ru

Шәкәрімнің Хафизден аударған тағы бір ғазалы

Мақалада Шәкәрім Құдайбердіұлының иранелінің ұлы ақыны Хафизден аударған тағы бір ғазалы қарастырылып, түпнұсқа мен аударма салыстырмалы түрде талқыланды.

Түйін сөздер: ғазал, сопы, мінәжіт, хақиқат, седр ағашы.

Г.К. Кудайбергенова

Еще одна газель Хафиза в переводе Шакарима

В данной статье рассматривается еще одна газель великого иранского поэта Хафиза в переводе Шакарима, а также дается сопоставительный анализ оригинального текста с переводом.

Ключевые слова: газель, суфий, молитва, истина, деревоседр.

G.K. Kudaibergenova

Another Hafiz' ghazal translated by Shakerim

In this article the author has examined another gazelle of Hafiz, the great Persian poet, which was translated by Shakerim Kudaiberdiuly and has analyzed its original text with its Kazakh translation.

Keywords: ghazal, sufi, prayer, truth, the tree cider.

Қазіргі таңда Шәкәрімнің аудармашылық ұстаханасын, соның ішінде шығыстың классикалық әдеби мұраларынан аударған туындыларын зерттеп жүрген зеттеушілердің тұжырымы бойынша Шәкәрім Хафиздің «Көрініске шоқынған», «Кел аяқшы қымыз бер», «Қараңғы толқын қанды оқпын», «Ей жарымыз, ай нұры», «Тұр аяқшы бер қымыз», «Көңіл жібі қолымнан», «Анық ерге жолдас бол», «Егер сүйікті ол бала», «Мәжілісінде досыңның», «Кешегі басшы піріміз» деп басталатын ғазалдарын аударған (1-213).

Ал біз осы мақаламызда жоғарыда аталған аудармалардан басқа Шәкәрімнің Хафизден аударғандағы бір аудармасын талдамақпыз. Ақыншығармаларын қайта зерттеу барысында қазақ ақынының Хафиздің тағы бір ғазалын аударғандығы анықталды. Шәкәрімнің «Жас алпыстан асқан соң ...» деп аталатын өлеңі

Хафиздің өлеңдер жинағындағы 37-ғазалының мағынасымен ұқсас. Хафиздің бұл ғазалы «биа ке гәср әмәл сәхт сушт бониад әст» деп басталады, яғни «биік арманның іргетасы әлсіз» деген мағынаны береді. Енді осы түпнұсқа мен аударманы салыстырып көрелік.

Хафиздің біз сөз етіп отырған ғазалы 11 бейттен тұрады. Ал қазақ ақыны оның 9 бейтін аударған. Шәкәрім алғашқы төрт шумағын өзіне арнап, осы ғазалды аударғанда жасы алпыстан асқандығына ийтіп өтеді. Бұндай үрдіс көптеген ақындарға тән құбылыс. Мысалы, Абайдың бірінші қарасөзі былай басталатыны бәрімізге белгілі: «Бұл жасқа келгенше жақсы өткіздік пе, жаман өткіздік пе, әйтеуір бірталай өмірімізді өткіздік: алыстық, жұлыстық, айтыстық, тартыстық – әурешілікті көре-көре келдік. Енді жер ортасы жасқа келдік: қажыдық, жалықтық; қылып жүрген ісіміздің

баянсызын, байлаусызын көрдік, бәрі қоршылық екенін білдік. Ал енді қалған өмірімізді қайтіп, не қылып өткіземіз? Соны таба алмай өзім де қайранмын...». (2-1). Шәкәрім де ұстазы Абай сияқты жер ортасы жасына келген кезде өмірден көрген-түйгендері мен өзінің философиялық ойлары жайында толғауларымен қатар, ара-арасында Абайдан кейін жанына жақын тартқан Хафиздің сырлы да, терең мағыналығазалдарын аударып отырғанға ұқсайды.

Енді аудармаға назар аударайық:

1) بیا که قصر امل سخت سست بنیادست
بیار باده که بنیاد عمر بر بادست

(100-4)

Жолма-жол аудармасы:

(Биік) Арман сарайының іргетасы әлсіз (екенін біл)

Шарап әкел, өмір тірегі желде тұр.

(мағынасы: мына дүние – жалған, өткінші).

Шәкәрім аудармасы:

Құбылмалы сарай бұл
Құм үстіне салынған.
Өмірүйі желде тұр,
Үмітүйі – сағымда,
Көз жетпейтін көлде тұр,
Іздегенерік бағында.

Шәкәрім «ғаср-еәмәл»-ді құбылмалы сарай деп алып, оны құм үстіне салынған дейді. Мына жерде Шәкәрімнің «бұл» деп отырғандығы «арман» екендігі түсінікті. Адам арманы мен қиялының құбылып отыратындығын негізсіз, тіреусіз құмға салынған үйге теңеп отыр. Парсы тілінде «ғаср» – сарай, ал «әәмәл» – арман немесе биік арман деген мағынаны береді. Шәкәрім әрі қарай «өмір тірегі желде тұр» дегенді «өмір үйі желде тұр, үміт үйі сағымда» деп ұтымды аударар білген. Ал қалған екі шумақты өз жанынан қосқанымен түпнұсқаның негізгі айтар ойын ашып тұр. Яғни өмірде ешнәрсетұрақты емес, өткінші. Жел тұрып ауаны бір жерден екінші жерге айдап апарған сияқты, өмір де кез келген уақытта аяқталуы мүмкін, сондықтан оған байланба, сен де бір күні бұл өмірден өтесің» дейді.

2) چه گویمت که به میخانه دوش مست و خراب
سروش عالم غییم چه مژدهها دادست

Жолма-жол аудармасы:

Шарапханада өз-өзімді ұмытып, мас болып отырғанымда,

Ғайыптан періште келіп, маған үн қатты.

(мағынасы: шарапхана деген сопылық термин бойынша мешіт дегенді білдіреді. Мешітте Құдайға деген ғашықтық сезім тұңғиығына батып отырғанымда, яғни Жаратқанға мінәжат етіп отырғанымда, періште үні құлағыма келді).

Шәкәрім аудармасы:

Хақиқаттың қымызын
Ішіп, бүгін мас едім,
Тазалап жүрек ыңдызын,
Нәрестедей жас едім.

Шақырды бірперіште
Тәнімді емес, жанымды.
Өтірік деп керіспе,
Осы сөзім нанымды.

Шәкәрім «Хожа Хафиздің "арақ" деп жазғанын мен көбінесе "қымыз" деп жазамын. Оның "арақ" ("қымыз") дегені – ақыл, ғылым, Хақиқатта "жар" – дос дегені, Алла тағала һәм табиғаттың көркемдігі...» (3-) деп айтқанындай осы жердегі шарапты да қымыз сөзімен берген. Ал үшінші және төртінші шумағындаалдыңғы шумақтардағы ойын толықтырады да, ақиқатқа жету үшін алдыменжүрегінді жамандық атаулыдан тазалау керектігін айтады, тазаланған жүректі жаңа туған нәресте жүрегімен салыстырып отыр. Жас сәбидің жүрегі қаншалықты таза болатын болса, ақиқат сатысына көтерілген адамның да жүрегі сондай таза күйінде болу керектігін баса айтып отыр. Сондай-ақ қазақта (иран халқындада) жас нәрестені көбінесе «періштеге» теңейтінін ескеретін болсақ, жүрегін барша жамандықтан тазартқан адам, жаңа туған нәрестедей жамандық атаулыдан пәк болмақ. Немесе жүрегі мен бойы таза және әрдайым Жаратушысынеске алып жүретін адамның жанына періштелер үйір болатындығы жайында хадистердеде айтылған. Ал сопылық ілімі бойыншабойындағы барлық нәпсісін жеңген адамның жүрек көзі ашылады. Яғни ақиқат сатысына, кемелденген адам дәрежесіне көтеріледі. Шәкәрім де осы ақиқат жолын меңзеп отыр.

3) که ای بلندنظر شاهباز سدره نشین
نشیمن تو نه این کنج محنت آبادست
تو را ز کنگره عرش میزند صفیر
ندانمت که در این دامگه چه افتادست

Жолма-жол аудармасы:

Ей, сұңқар, сен седр (аспанның жетінші қабатында өсіп тұрған ағаш) ағашында отыруға лайықсың,

Мына дүние сен отыратын жер емес.

Сені көктегі арш (періштелер отыратын жер) мекені шақырады.

Осы тұзаққа (осы дүниені айтып отыр) қалай түскеніңді білмеймін (мағынасы: таза жүректі, кемелденген адамның барар жері жұмақ).

Шәкәрім аудармасы:

«Неге отырсың байланып, –
Деді, – байғұс, тұзақта.
Әуре болма айланып,
Лайық орын бұ жақта».

Шәкәрім Хафиздегі «сұңқар» теңеуін байғұс деп алған. Тұзаққа ілінген сұңқардың күйін Шәкәрім «байғұс» сөзімен әсерлі аударып білген. Яғни осы жалған дүние тұзағына түскен «таза жүректі» адам бұл дүниеде «байғұс» күйін кешіп отыр дейді. Ал Хафиздің «көктегі арш мекені» дегенін Шәкәрім «лайық орын бұ жақта» деп көкті меңзеп отыр. Бұлай аударудың өзінде бір мән жатқандай. Өйткені осы өмірден өткеннен соң адам жанының барар жері тек Алла тағалаға ғана мәлім, сондықтан Шәкәрім оның түсін түстеп айтпай, «бұ жақта» деп берген.

4) غم جهان مخور و پند من مير از ياد
که اين لطيفه عشقم ز ره روی يادست
رضا به داده بده وز جبين گره بگشاى
که بر من و تو در اختيار نگشادست

Жолма-жол аудармасы:

Дүние қамын жеме және менің кеңесімді ойыңнан шығарма

Өйткені мына мағыналы сөздерді маған бір ұлы сопы айтқан

Берілгенге разы бол және қабағыңды аш

Ол сені мен менің ықтиярымызда (таңдауымызда) емес.

(мағынасы: Алла тағаланың берген нығметіне риза бол, тағдырыңа ренжіме).

Шәкәрім аудармасы:

Қабағыңды аш, қайғырма,
Берілгенге разы бол.
Анық ойдан айрылма,
Ашылған жоқ еркін жол.

Шәкәрім Хафиздегі мағыналары ортақ сөздерді біріктіріп, бір сөзбен берген. Ал келесі шумақтарда «сен мен менің ықтиярымызда емес» дегенді «бізге еркін жол әлі ашылған жоқ» деген сөздермен аударған. Яғни сен әлі ақиқатқа жеткен жоқсың, еркінсінбе, кемелденген адам дәрежесіне жету үшін әлі де көп еңбектенуің керек, әрбір басқан қадамыңды мұқият қадағала деп түйіндейді.

5) مچو درستی عهد از جهان سست نهاد
که اين عجز عروس هزار دامادست

Жолма-жол аудармасы:

Тірегі әлсіз осы дүниеденкепілдік іздеме

Бұл (осы дүние) – мың ерге күйеуге шыққан кемпір іспетті, оған сенуге болмайды (мағынасы: бұл дүниеде тұрақты ешнәрсе жоқ, бәрі өткінші).

Шәкәрім аудармасы:

Сансыз байдан қалған тұл,
Жарай ма оған жалынған?

Шәкәрімнің «сансыз байдан қалған тұл» деп аударғаны бір қарағанда түпнұсқаның жолма-жол аудармасы сияқты, алайда оның екінші мағынасы бар. Яғни «өмірден көптеген бай мен байкештер өткен, олардың байлығы мәңгі өмір сүрулеріне көмек бола алмады, сондықтан байлыққа байлану жарамайды, сен де бір күні бұл өмірден өтесің, бұл дүниеде тұрақты еш нәрсе жоқ, бәрі өткінші» дегенді білдіреді.

6) نشان عهد و وفا نيست در تبسم گل
بنال بلبل بی دل که جای فریادست

Жолма-жол аудармасы:

Гүлдің назы мен күлкісінде сенімділік пен тұрақтылық жоқ

Ей, бұлбұл назыңды айтатын уақыт жетті.

(мағынасы: жалған әдемілікке сенбе немесе жылтырағанның бәрі алтын емес).

Шәкәрімнің аудармасы:

Бақтың гүлі күлсе де,
Уәде берді демендер.
Гүл соларын білсе де,
Кейімейді кемеңгер.

Шәкәрім алғашқы екі шумағын өте сәтті аударған. Ал Хафиздің келесі шумағындағы «бұлбұлды» «кемеңгер» деп алған. «Бұлбұл» Хафиз ғазалдарында гүлге ғашық болып өтеді. Қаншалықты гүлдің назы мен тұрақсыздығын көрсе де оған деген махаббаты суымайды. Ал Шәкәрімде бұлбұл есі кеткен ғашық емес, қайта өмір машақатын тартса да кейімейтін кемеңгер ретінде аударылған.

7) سد چه می بری ای سست نظم بر حافظ
قبول خاطر و لطف سخن خدادادست

Жолма-жол аудармасы:

Ей, өнерсіз, (мына жерде дарынсыз ақындарды айтып отыр) Хафиз өнерін қызғанба,

Өйткені ол дарынды оған Құдай берген

(мағынасы: әркімнің өз орны бар немесе білгенді күндеме).

Шәкәрім аудармасы:

Тәтті сөз бен түзу ой –
Тағдыр сыйы емес пе?
Әуре қылма, жаным, қой,
Мені күндеп егеспе!
Түпнұсқадағы көрінісқазақ тілінде
сақталған. Алайда оны жолма-жол аударма деп

айтуға келмейді. Шәкәрім түпнұсқадағы сөздердің мағынасын, көркемдік, бейнелік әсерлерін сақтай отырып аударған.

Қорыта айтқанда, түпнұсқа мен аударма арасында мағыналық үндестік және аудармашының өзіндік бояумен жырлағандығын көреміз.

Әдебиеттер

- 1 Шәкәрімтану мәселелері. – Алматы: Раритет, 2008.
- 2 Абайдың қарасөздері. <http://www.kultegin.kz>
- 3 Шәкәрім Құдайбердиев. Шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1988.
- 4 Диван-е Хафез. – Тегран, 2010.